

TARİHÎ OLAYLARDA GENSEL DEVİNİM VE SÜREKLİLİK ÜZERİNE ANALİTİK BİR İNCELEME VE OLAY-OLGU BAĞLAMINI*

Hakan YILMAZ*

Bu çalışmada, tarihi olayların ve olguların oluşum biçimlerine farklı bir yorum getirmek amacıyla tarafımızdan ortaya konulan *Gensel Devinim* kavramı ele alınmış olup; bu kavramla, tarih olayların nasıl bir süreklilik içerisinde oluştuğu, incelenmiştir. Ayrıca tarih olaylarda *Mikro-Kodlar* olduğu düşünülmüş ve bu *Mikro-Kodların*, Olayların oluşumunda adeta bir başat noktası oluşturduğu çeşitli örneklerle ifade edilmiştir. Tarihi Olaylarda *Mikro-Kodlara* örnekler verilirken, bunların zaman içinde bazen gizil hareket edip uygun ortamı bekledikleri ve ortam oluşunca mevcut olayı oluşturdukları söylenmiştir.

Bununla birlikte tarihte olayın, heterojen ve çok yönlü bir oluşum olduğu iddia edilmiş ve Olayın uzak ve yakın nedensellikler bağlamında bir dizi sosyolojik, psikolojik, coğrafik, gibi birçok koşulun tesiriyle harekete geçen *Mikro-Kodlarla* meydana gelip yine bu kodların topluma, geleneğe, coğrafya'ya tutunarak farklı yapılara taşındığı açıklanmıştır. İşte bu durumun bizi, tarihte süreklilik kavramına götürdüğü belirtilmiştir. Ve tarihte olayların yayılım etkisinin toplumlar bazında merkezkaç etkiyle yayıldığı ayrıca Tarihi olaylarda sebepler sıklığının kalıp olarak evrensel olsa bile içerik olarak evrensel olmadığı açıklanmıştır. Bu noktada Braudel'in önemsemediği 'Olay'a biz önem atfedip, Olaylar ve Olguların mevcut yapılara karakter özelliği veren dominantlığı oluşturduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Braudel'in önemli kıldığı yapı kavramında, 'Olay'ın önemsizleştirilmesi konusunun Braudel'in bir açmazı olduğu sonucuna varmaktayız.

Braudel'i, Olayları basite indirgediği için eleştiriyor; ama Zamansallıkların Biraradallığını (l' historie globale) evrensel tarih kapsamında ele almasına da katılarak, ortaya koyduğumuz *Mikro-Kodların* toplumlar bazında bazen gizil ilerlemesini ise yine Braudel'in Kımıltısız Zaman (la longue duree) adını verdiği evrede tartışıyoruz. Yine Mikro-Kod ve Gensel devinim sorunsalının Zorunsuzluk (Contingance) fikriyle ilişkisine değiniyoruz.

ANAHTAR KELİMELER: Olay, Olgu, Gensel Devinim, Mikro-Kod, Fernand Braudel, Contingance

*Bu makale, 10-11 Mayıs 2012 Tarihli Ankara Üniversitesi 1. Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu'nda Kabul edilmiş bildirinin geliştirilmiş halidir.

*Tarih Öğretmeni

ABSTRACT

In this study concept of genes with motion was studied with the *genes motion* put forward by us in order to provide a different comment to the occurrence cases of the events and phenomena ; with this concept the continuation of historical events were investigated . In addition, the existence of *micro-codes* were thought in the historical events and these *micro-codes* were expressed with different examples almost a principal point at the occurrence of the events. In historical event , while citing to the (micro-codes) told to have a latent move over time and expect a favorable environment and to create the environment and the current event when they created the media.

However; it was claimed that historical events were heterogeneous and multi-faced events and became by means of (micro- codes) activated with the influence of many conditions like sociological, psychological, geographical in the context of far and near causalities. In history it was explained that the spreading effects of events were spreading with the centrifugal effects and frequency of reasons in historical events even to be universal but not universal in content .At this point Braudel disregards ' events we importance of attributing , events and cases in the current structure character trait that dominance they have create. Therefore Braudel makes it important that the concept of structure, the ' Event of the trivialisation that Braudel's a dilemma that we conclude .

Braudel criticizes the events for being simplistic; but the temporality of the Coexistence of the (' historia globale) universal date under the handle joining , we have put forth ' micro - code of the society on the basis of sometimes latent progression , again Braudel's Stagnate Time (la longue duree) named the stage we are discussing . Again Micro- Code and Genetic motion on the relationship between the idea of motion and Contingence are problematic .

KEY WORDS: Event, Case, genes motion, micro code, Fernand Braudel, Contingence

GİRİŞ

Tarihte olay, kuşkusuz birçok çalışmanın konusu olmuştur . Ama Olayların daha çok kaydının tutulması ve onların sadece bir sebep - sonuç ilişkisi dahilinde ele alınması zannımızca Olayı, anlaşılır kılmaktan bizi uzaklaştırmaktadır. Oysa Tarihte Olay, Tarihin en başta gelen problemi olup buna kaynaklık eden etmenlerin analitik olarak incelenmesi ve sorgulanması gerektiği inancını taşımaktayız.

Tarihte Olayları incelerken, bu konuda ulaşabildiğimiz araştırmaları elden geçirmeğe özen gösterdik; öyleki bu hususta türlü yaklaşımlarla karşılatık: Daha çok Tarih Felsefesi'nin konusuna giren bu tür yaklaşımlardan bazıları tarihte olayların kaynağını *akla* dayandırırken bazıları ilahi kaynaklara; bazıları *kahramanlara* dayandırmaktadır. Ayrıca Tarihi olaylarda oluşum sistemini *Determinizm veya Zorunluluğa* dayalı olarak açıklayanlar da vardır.

Bizi böyle bir çalışmaya iten temel faktör, doğrusunu söylemek gerekirse bu güne kadar tarihte olay kavramıyla ilgili söylenen şeylerin bizi tam anlamıyla tatmin etmemiş olmasıdır. Ayrıca, olaylar, sadece sebep- sonuç bağlantılarına göre ele alınırken eksik şeyler bırakıldığını düşünüyoruz. Epistemolojik açıdan tarihin bunca zaman sorgulanması, meseleyi en azından bize göre tam anlamıyla anlaşılır kılmaya yetmemiştir. Bizim iddiamız, tarihi olaylarda bir *Mikro-Kod*'un olduğu ve yine bu kodun, olayların oluşumunda etkili olduğudur. Bu düşüncemizi dile getirirken özellikle tarihin , sosyoloji, psikoloji, mantık ve felsefe ile hatta birçok disiplinle nasıl ortak çalışma yapması gerektiğini de belirtmek amacını güdüyoruz. Bu hususta izleyeceğimiz metot daha çok sorgulayıcı ve araştırmacı metot olacaktır. Özellikle *Tarihte Olay* sorunsalının üzerinde derinleşirken geçmişten günümüze ilerlemekte olan Olayların künyeleri tarafımızdan çözülmeye çalışılacaktır. Bu konuda Tarihi olayların oluşumuyla alakalı olmak üzere bir *Mikro- Kod* terimi kullanılmıştır. Olayları incelerken *Mikro-Kod* terimini kullanmamız makalemizin iskeletini oluşturacaktır.

Tarihî olaylarda Mikro-Kod kavramını ortaya koyduktan sonra, olayların karakter belirlenmesini yani tipolojisini tartışacak ve yine Olaylarda Mikro-Kod'un varlığının *Zorunsuzluğa* (Contingence) ters düşmediğini belirteceğiz. Olayların kökenlerini inceledikten sonra onlardaki aktarım künyelerini ve hangi zaman aralıklarında taşındıklarını, bu taşınmada aktarımların merkezci ve merkezkaç devinimlerle ilerlediğini yine ayrıca bu zorunlu olmayan aktarım genetiğinin bir Gensel Devinim'e dönüştüğünü iddia edeceğiz. Tarihi Olayların *Gensel Devinim*'i, belirli süreçlerde olup bu süreçler içinde ayrıca Braudel'in *la longue duree* dediği aşamayı , hiptezimizde *Gizil Zaman*, *Virtüel* dediğimiz aşamayla örtüşüreceğiz.

1-ANA HATLARIYLA TARİH, TEMEL KAVRAMLAR VE GÖRÜŞLER

İnsanlarda sürekli geçmişi öğrenme merakı vardır. Oysa geçmiş tüm hususlarıyla olup bitmiş ve kapanmıştır. Bu kapanmışlık ve olup bitmişlik insanların onu daha çok anlama ve sorgulama ereklerini ortaya çıkarmıştır. Geçmişin sorgulanması ve neyin nasıl olduğunun anlaşılmasına çalışılması uğraşının adına bilimsel anlamda tarih denilmesi çok eski dönemlere dayanmaz. En eski dönemlerde esasen geçmişin izlerini, sürmek yerine sırf, olan olayları yazmak ve bunu hikayelemek temel yazın şekli iken modern insanın bu duruma çizgi çekip geçmişini sorgulaması, bu durumu kökten değiştirmiştir. Esasen tarih, ne geçmişin hikayesi nede olup bitmiş olayların cansız bir tanığıdır. Tarih, canlı bir bilinç varlığıdır. İşte gelişen insanlığın bunu fark etmesi ve sorgulama yoluna gitmesi analitik tarzda sorgulayıcı Tarih Bilimi'nin önünü açmış ve bu disiplinin bağımsız bir bilim dalı haline gelmesi, kendine münhasır metodolojisinin ve çalışma tarzlarının belirlenmesi sorgulanır olmuştur.

Tüm bilimlerin çatısı sayılan Felsefe, Tarih denilen uğraş alanının da mecrasına sokulmuş Voltair'in ilk kez kullandığı Tarih Felsefesi, tabiri ile Tarihin sırf geçmiş zamanların bilgisini arama yerine onun kapsamına giren şeylerin nedenlerini ve sonuçlarını farklı bakış açılarıyla sorgulama eklediğini doğurmuştur.

Tarih, canlı bir bilinç varlığıdır ve kendisiyle uğraşan adam olan Tarihiçi'yle iç içedir. Toynbee'nin Tarihiçi'yi anlatırken kullandığı *Bir ayağı bugünde bir ayağı geçmişte; gözlerini geleceğe diken adam*" tiplemesi hem tarih hem de tarihiçi hakkında kuşkusuz bize, tarihin geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki kesintisiz bir bütünlük olduğu yolunda fikir vermektedir. Tarihi sırf geçmişin bilgisi olarak düşünmek yeterli değildir. Zira tarih kavramının neliği sorgulanırken içeriklerinin yapılarında yer alan kavramlar bizi çok farklı bakış açılarına götürmektedir. Tarih, çok girift içerikler sunan ve insanla ilişkili olan yapısı nedeniyle kendisi hakkında sürekli düşünceler ileri sürülen, yorumlar yapılan bir hâl almıştır.

Tarih Arapça bir kavramdır. Lügatda *vaktin bilinmesi* anlamını ifade eder. Tarihin konusu da zaman ve insandır.¹ Ancak Tarihin kökeni hakkında başka görüşler de vardır. Bazı yazarlara göre Tarih, Sami dilinden bir sözcük olup *v-r-h* kökünden türemiştir. İbranice'de *yareah* ay kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu zaman ve insanla ilgili olguları açıklamakta

¹ Muhammed b. Abdurrahman es-Sahavi (831-902/1427-1492), *el -İ'lân bi't- Tevbihi li -Men Zemme Tarih, tahkik ve ta'lik. F. Rosenthal, Daru'l Kutubi'l -İlmiye, s.14-17*

kullanılmaktadır.² Bir kısım tarihçiler de tarih kavramının Farsça *mâh-rûz* dan alınarak Arapçalaştırılmış olduğunu söyler.³ genel kanaate göre ve bizim de katıldığımız üzere Tarih kavramı, *zaman –vakit* anlamı taşımakta, ve insan topluluklarının yaşantılarını, yaşantı tarzlarını belirli süreçlerde incelemektedir.

İnsanı ve zamanı ele alan bu disiplin esasen farklı devirlerde farklı açıklamalarla gündemde tutulmuş ve bazen olup bitmiş hadiseler sırf yazmakla yetinilmiş iken bazen de daha sorgulayıcı anlayışla meselelere bakış açısı geliştirmiştir.

Şimdi Tarih’le ilgili olarak mevcut bakış açılarını değerlendirecek olursak:

Tarihin yararı ve kavramsallığı üzerine birçok yaklaşımlar olduğu söz konusudur. Özbaran bu konuda şu açıklamalarda bulunmaktadır:

...Üniversitede tarih okumaya şu veya bu etkiyle karar vermiş ve derslikteki yerini almış bir öğrenci grubu karşısına çıktığımda, başka bilim dalları gelir aklıma ve tarih için kolları sıvamış öğrencilerin o başka bilim dalları karşısında ne hissettiklerini anlamaya çalışırım. Bir tıp doktoru adayının ya da bilgisayar mühendisliğinde olmanın gururu içindeki bir üniversite öğrencisinin, tarih dalında yaşamını kurmaya karar vermiş kişiye biraz da alaylı biçimde sorabileceği “geçmişin olaylarını ezberleten bir ortamda ne işin var?” sorusu karşısında alabilecekleri tavri kestirmeye çalışırım. Tıp çalışmalarındaki yarar, bilgisayarla uğraşmanın getireceği teknik ilerleme ya da kimyadaki bir buluştan elde edilebilecek olanaklar, sağlayabilecekleri kazanç ötesinde, herhangi bir açıklama gerektirmeyecek kadar açık görülebilir; ancak bizim tarihçi adayı mesleğinin yararı konusunda onlar kadar inandırıcı olabilir mi? Karşılaşabileceği sorular, henüz, yanıtlayamayacağı türden olabilir. “Geçmiş şeyleri bilmenin ne yararı var?”, “Olmuş bitmiş şeyler neden okutulur?”, “Geriye değil, ileriye yönelik olmamız gerekirken kafalarımız niçin geçmişin konularıyla doldurulur?” Bütün bunlara karşı tarihçi adayının, tarih öğretmeni olup geçimini sağlayabileceği ya da ülkesinin geçmişi hakkında araştırma yapıp yararlı olabileceği biçimindeki yanıtları ilk bakışta onu kurtarabilecek türden görülebilir. Ancak tarihin yararı üstüne tatmin edici açıklamaları pek içeremez’⁴

Tarihin Savunusu Ya da Tarihçilik Mesleği adlı kitabında Marc Bloch,:

... Baba tarih ne işe yarar bana açıkla’’. Birkaç yıl önce yakından bağlı olduğum küçük bir erkek çocuk bir tarihçi babayı böyle sorgulamaktaydı. (...) Bir çocuğa ait olan bu soruyu –bu çocuğun öğrenme açlığını tatmin etmeyi şimdilik başaramadım- büyük bir istekle kitabın ruhunu özetleyen başlık olarak muhafaza edeceğim. Kuşkusuz bazı kimseler bu formülü saf bulacaklardır. Ama bunun tersine olarak bu soru bana konuyla tamamen uyum

²Gibb,İslam Ansiklopedisi, “Tarih” maddesi, C. XI. s. 777,

³ İbni Manzur, Lisan’l Arab, Darul Lisan’l- Arabiyye, C. I, s. 44

⁴Özbaran, Tarih, Tarihçi ve Toplum, İstanbul, 1997, s.16–17

*içinde gözükmektediri*⁵ İfadesiyle adeta Tarihin ne işe yaradığını ve Tarihçilik mesleğinin önemini ortaya koyacak eserinin ilham kaynağını bize göstermektedir.

Yukarıda Tarihe bir bilinç varlığı demiştik. Bu bilinç varlığı adeta bir insanın hafızası gibidir. Hafızasını kaybetmiş bir insanın varlığı nasıl anlamsız hale gelecekse Tarihinin silinmesi de bir toplumu hafıza kaybına uğratacak vetireler doğuracaktır. Tarihsel hafızanın sürümünün temel kalıpları olan geçmişten günümüze kalan bilinç varlığı Tarihin en dinamik yönlerinden biri olacaktır. Tarihin bilinç varlığı malzemeleri üzerinde ileride tekrar duracağız. Bu konuyla alakalı olarak Kütükoğlu'nun Kendini tanımayan, geçmişini bilmeyen bir toplumun hafızasını kaybetmiş bir insana benzetilmesi doğaldır. Bütün insanların geçmişten ders ya da cesaret almaya, onu öğrenmeye ve tecrübe birikimini devralmaya ihtiyacı vardır.⁶ tespiti bize önemli fikir vermektedir.

İnsanlarda geçmişi öğrenmenin gizemi hep var olmuştur. Bu gizem onları, Tarihin zaten yaparı insan olduğu için daha çok bu konuyla ilgilenmeye sevk etmiştir. Öyle ki Collingwood bu konuyla alakalı olarak şu tespitte bulunur: Tarih, insanın kendisine ilişkin bilgisi için vardır. Tarih, insanın kendini tanımasıdır. İnsan zaman içinde neler yaptığını, ne olduğunu ortaya koyar. Ve neler yapabileceğinin tek ipucudur.⁷ Bu ipucu aslında bir noktada Tarihçiyi bir dedektif gibi yapacak merakında temel yapıtaşı olacaktır. Tarihçi'nin bir dedektif hissiyatında olarak geçmişe eğilmesi ve elinde bulundurduğu ipuçlarından yola çıkarak yaşanılanların izini sürmesi ondaki bitmek tükenmez bilmek merakın sadece bir evresini oluşturacaktır.

Tarih sırf geçmiş yardımı ile bugünü, bugünün yardımı ile geçmişi hatta geleceği bize sunmaz. O önümüze koyduğu verilerle geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü kurmamızı sağlar. Ama bu köprünün kurulması ve bağlantı noktalarının inşası doğrudan vesikalara bağlı olsa bile Tarihçi'nin yorumuna ve kavrayış gücüne görede değişiklik gösterecektir. Geçmişte yaşananlar bir yap-boz'un parçaları gibi Tarihçi'nin önünde durmaktadır. Tarihçi bu birbirinden icabında kopuk parçaları alarak büyük bir titizlikle bir araya getirip hiç beklenilmeyen hatta tahmin edilemeyen bir geçmiş-bugün veyahut gelecek portresini ortaya çıkarabilir. Tarihçi bu parçaları birleştirirken kuşkusuz birçok etmeni göz önünde bulundurmak zorundadır. Mesela Coğrafi, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, antropolojik ve daha bir çok alanda fikir yürütmelidir. Zira Tarih, insanla ilgilidir ve İnsan, Toplumun en küçük yapıtaşı olarak onun önemli bir modelidir. Çok yönlü hissiyatın ve kompleks etmenlerin iç içe geçtiği insan hayatı, oluşturduğu Tarih'e de bu mizacı verecek, dolayısı ile onun anlaşılması için ister istemez çok yönlü bakış açılarının gerekmesi kaçınılmaz olacaktır. Aksi takdirde tarihi yüzey-

⁵ Bloch, *Tarihin Savunusu yada Tarihçilik Mesleği*, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1985,s.1

⁶ Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, TTK ,Ankara ,2014 s.4.

⁷ R.G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Çev.: Kurtuluş Dinçer, 2. Baskı, İstanbul ,2005 s.40-41.

sel sebeplerle açıklayıp çoklu etkileri görmezden gelmek bizi, olup bitmiş bir hadiseyi olduğundan çok farklı gösterecek kanaatlere taşıyacaktır.

Yaşanan her an aslında Tarih'tir. O hayatın tam kendisidir. En büyük yanılgı Tarihin geçmişte kaldığı hissidir. Tarih, temel bileşenleriyle hayatın her anında yer edinen; ama farklı yorumlara maruz kalan bir dinamik bir bütünlüktür. Zira dünü bugünden , bugünü dünden ; geleceği bu günden koparmak nasıl mümkün olabilir? Tarihçiliğin belki en karmaşık ve mesleki idesini yönelttiği tutum ve tavır burada başlar. O, tüm bilgi, tecrübe ve evanteriyle merceğini bugündeki geçmişe; yarındaki bugüne tutar. Bugündeki geçmiş, dünün sürümü; gelecek ise bugünün uzantısı olacaktır. Geçmişten geleceğe süren bu devingenlik zaman zaman öyle kör noktalara denk gelir ki tarihçi kendini karanlıklar arasında bulabilir. İşte bu karanlıkta onun yardımına dürüstlüğü, bilgisi ve muhakeme gücü hatta doğru izsürümsel hermeneutik becerisi yetişir.

Tarih'te bir yaşanmış, bir yaşanan bir de yaşanılacak bölümler vardır. Yaşanan bölümler kuşkusuz olup bitmiştir. Ve bunun doğru bilgisine ulaşmak çok önemlidir.

Esasen Tarihle ilgili tartışmalarda söz konusu olan durumlardan biride farklı Tarih tanımlamaları ve onu farklı açıklama tarzlarının geliştirilmiş olmasıdır. Buna göre Heredotos, tarihi öyle tanımlamıştı. İnsanların yaptıklarının zamanla sönüp gitmemesi, Hellenler'in olsun Barbarların olsun, bilhassa neden birbirlerine karşı savaşlar yaptıklarını bildirmek için yazmak. Roma tarihçilerinden Livius da, tarih yazmadaki amacının, dünyaya hakim olan bir topluluğun başarılarını anlatmak ve hatırlatmak olduğunu belirtmiştir.⁸

Tarihin daha çok insanlıkla ilgili olduğunu vurgulayan Togan ise, "Tarih, içtimai bünyenin azası olmak itibariyle, insanlığın fiil ve fikirlerinin inkişafını takip eden bilgidir. Tarih, beşeriyetin içtimai ve siyasi bünyeler teşkil ederek terakki ve tekâmül eylemesinde, fertler ve cemaatler tarafından işlenen fiil ve ortaya atılan fikirleri ve bunların neticesi olarak zuhur etmiş olan vakaları tetkik eder"⁹

Tarihte yaşananların sebep-sonuç ilişkileri vardır. Bu yaşananlara sebep olanlar içerisinde çok çeşitli etmenler olsa da bunlardan en koşut olanı kuşkusuz insandır. İşin ilginç sebebi koşut olan insan aynı zamanda sonucunda edilgeni durumundadır. Hem etken hem edilgen olan , hem özne hem nesne olan yine insandır. Tarihin nesnesinin insan olduğu hakkında¹⁰ görüşler bulunmaktadır.

Tarihi, geçmişi düzenleyen bir bilim olarak algılayan Febvre ise, Tarihle ilgili şu tespitte bulunur: *tarih insanlara yalıtılmış bir olgular koleksiyonu sunmuyor. Bu olguları düzenliyor. Onları açıklıyor ve açıklarken içinde yer alan olguların eşdeğerli olmadığı bir dizi kuruyor.*

⁸ Özbaran, S. "Tarih Nedir", *Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumu*. Elazığ 1990. s. 1-7.

⁹ Togan, Z. V. *Tarihte Usul*, 3.Baskı İstanbul, 1981,s.2

¹⁰ A.g.e. s. 16

Çünkü var olan gereksinimlerine bağlı olarak ister istemez, sistemli bir şekilde topluyor, sınıflandırıyor ve geçmişin olgularını gruplandırıyor”¹¹

İnsanoğlu kendi doğasına sadık kalarak kendini gerçekleştirirken , tarihi de yapar. Ve Tarih geçmişte yaşanan olayların verileridir.¹² şeklindeki açıklama ve Tarihle ilgili İnsanın çıkaracağı bir çok derse dair önemli izah Durant tarafından yapılmaktadır. E. H. Carr ise Tarih’in tanımında, tarihçiyi esas almıştır. *Tarih, doğrulanmış olgular kümesidir* der.¹³

Bu ve benzer görüşler Tarih’e ne denli dinamik bir bakışın olduğunu bize göstermektedir. Bu dinamik bakış açısı çok farklı Tarih düşüncesi ve tasarımı da beraberinde getirmiş olup onun bir bilim dalı olmasının ötesinde bir düşünce olarak üzerinde uğraşılmasına yol açmıştır. Disiplinler bir metotla bilime dönüşürler. Tarihte metodolojik çalışmalarla bir bilim dalı haline gelmiş ve kendi çalışma metodolojisini ortaya koymuştur. Tarihi metodolojik olarak sorgulayan yazarlar kuşkusuz vesikalara bakmalıdırlar. İşte bu bakışın ve İnsanın yapıp ettikleriyle varolan Olayların, kavram analizlerinde en can alıcı tespitleri bize vesikaların sunduğu gerçeği ortaya çıkacaktır. Muhakkak bu yüzden Langlois ve Seignobos, Tarih’te vesikalara atıfla : *Tarih vesikalarla yapılır. Vesikalar eski zaman adamlarının düşüncülerinden ve fiillerinden kalmış olan izlerdir. İnsanların düşüncülerinin ve fiillerinin aralarında , görülebilecek izler bırakanlar pek azdır, bu izlerde kaldıkları vakit, seyrek olarak devamlı kalırlar: herhangi bir kaza onları silmeye yeter. Vesikalar olmayınca Tarih yoktur.* Diyerek bir bilim dalı haline gelen Tarih’te vesikacılığın önemine işaaret etmişlerdir.¹⁴

Buraya kadar ana hatlarıyla Tarih kavramını ve bu kavramdan hareketle kendine özgü bilimsel metodolojisi belirmiş Tarihten bahs ettik. Kuşkusuz Tarihin anlamsallığını sorgulamak ve bununla alakalı daha birçok görüşe yer vermek ayrıca onun metodolojisinin gelişim aşamalarını derinlemesine incelemek şuan makalemizin konusu dışındadır. Bu konu başlı başına ele alınmalı ve incelenmelidir.

¹¹ Febvre, L. “Baka Bir Tarihe Doğru”. Çev.: İhan Selimoğlu-Ali Boratav. *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu* izinde. İstanbul. 1985, 50–67.

¹² Durant, Will ve Ariel, *Tarihten Dersler*, , çev. Bozkurt Güvenç, İstanbul , 1992 s. 37

¹³ Carr, E. H. *Tarih Nedir?*. 5. Baskı ,Çev.: Misket Gizem Gürtürk. İstanbul,1996..s.14

¹⁴Ch. V. Langlois ve Ch. Seignobos, *Tarih Tedkiklerine Giriş*, s. 15 –ve dv. *Tarih Metodolojisi, tarihin nasıl yazılacağı, Olayları inceleme tarzı, Kritiği, vesikalara bakışı ve daha bunun gibi alanda birçok eser kalame alınmıştır. Bu konuda ayrıca Bahaeddin Yediyıldız, “Metodoloji Çağdaş Tarihçilik”, Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu, Elazığ, 1990; Salih Özbaran, “Tarih Nedir”, Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu, Elazığ, 1990, Fırat Üniversitesi Yay.; F.Braudel, “Tarih ve Toplumsal Bilimler”, Çev: Deniz Erksan, *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu* izinde, İstanbul, 1985; Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Aratırmalarında Usul*, İstanbul, 1981, gibi eserlere bakılabilir*

2-- TARİHİ OLAYLARDA OLUŞUM SİSTEMATIĞI VE MİKRO- KOD SORUNSALI

Geleneksel tarihçilikte Olayların üzerinde durulur. Olaylar anlatılıp geçilir. Annales Tarih Okulu ile Olay Tarihçiliği'ne açılan savaş, birçok disiplini Tarih uğraşısının alanına dahil etti. Sırf siyasi olayları ele alarak ve Olayların oluşum sistemlerinden ziyade meydana gelişleri ile ilgilenen Tarih yazarları söz konusu okul mesuplarınca ciddi tenkit edildiler. Bolch, Febvre ve Braudel, Tarihçilik sahasında insanlara bambaşka dünyaların kapılarını araladı. Özellikle *Akdeniz* eseri ile Braudel Coğrafya'nın Tarihteki gelişmelere ettiği etkiyi analitik olarak tartıştı. Braudel Tarihi aynı zamanda hem geçmişin hem şimdinin, hem olmuşun hem de olanın tanınması olarak kabul eder ve ona göre uygarlık demek tarih demektir.¹⁵

Bloch'un izinden giden Annalesçiler özellikle siyasi olayların tarihin mihenk taşı olarak kabul edilmesine karşı çıkarlar. Öyleki disiplinler arası işbirliği ve gerileksel metotları kullanırlar. Ve Tarih'in coğrafya, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, dilbilim, antropoloji vs. ile işbirliği yapmasına önem verirler.

Toplum incelemeleri üzerine ciddi düşünceler geliştiren Bloch esasen *Feodal Toplum* eseri ile ciddi anlamda Avrupa'nın 400 yıllık kölelik, özgürlük ve kutsallık gibi insani ve sosyal boyutlarını sorgulamıştır.¹⁶ Batılı toplumların sosyolojik imgelerini bilimsel mesnetlerle inceleyen Bloch, esasen bir Batılı toplum yapısı üzerinde de durmuştur. Bu toplum yapıları sonradan Batılı yazarlarca hiç olmaması gerektiği şekilde ve bilimsel saydıkları söylemleriyle çelişecek tarzda birçok genellemeye vardırılabacaktır.

Esasen Bloch ile başlayan süreç artık Tarihte gerçekleşenlerin çok yönlü oluşumlar olduğu imajını akıllara salacak ve ister istemez onun yolundan gidecek yazarlar ki başta Febvre ve onun öğrencisi olan Braudel olmak üzere tarihte yapıların, coğrafyanın, iklimlerin ve daha birçok beşeri etkileşimlerin düşünselliğini ortaya çıkaracaktır. Bu hususlarla ilgili olarak Hobsbawm'ın söylemleri dikkat çekicidir: Fransızların deyişiyle Tarihsel olaylar, biri sürekli yineleme döngülerin tekrar tekrar gelmesi anlamında *strüktür*(yapı), diğeri yavaş; ama fark edilebilir ritimleri olan ekonomik sistemlerin, devletlerin, toplumların ve uygarlıkların, zamanı *konjüktür* içinde görümelidir.¹⁷

Bu tespitler Batıda çok farklı bir Tarih algısının ayaksesleri olmuş ve Batılı Tarih anlayışındaki büyük dönüşümün temel sistematiğini oluşturmuştur. Türkiye'de II. Meşrutiyet sonrası başlayan Bilimsel Tarih algısının gelişiminde ve Cumhuriyet devri Türk Tarihçiliği üzerinde bahsi geçen yazarlar etki uyandırmışlardır. Türkiye'de Siyasi ve askeri Tarih algısının devam etmesine karşın her ne kadarda Sosyal ve kurumsal Tarih algısı Mustafa Nuri Paşa'nın *Netayicü'l Vukuat'ında* ilk kez görülse bile bu algı, Köprülü ve onun öğrencisi İnalçık ile daha belirgin hale gelecektir. Bu babda Sırf siyasi olayları incelemek yerine gerekti-

¹⁵ Fernand Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara, 1992.s.259

¹⁶ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 4.Baskı, Ankara 2005, s. 136-153

¹⁷ Hobsbawm, *Tarih Üzerine*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara ,1999,s.139

ğinde kurumları, sosyal hayatı, ekonomiyi ve iktisadi gelişmelerin etki ettiği insanı ele alarak Tarih yazımının yapılması iyice kendini göstermeye başlamıştır. Barkan ve Akdağ gibi yazarlarda bu bahs ettiğimiz durumları görmemiz söz konusu olacaktır.

Tarih geçmişin hikayesi değildir. O, olsa olsa Abraham Moles'e atıfla, "belirsizin ilimleri'nden biridir. bu belirsiz ilim, yüzyıllardır olduğu gibi yine insan zihnini meşgul etmektedir. Öyleki Tarih, geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki kesintisiz bir çizgidir. Ve geçmişin bilinen yüzüdür. Buradan hareketle ister istemez Geçmiş ile Tarihin aynı şeyler olmadığı sonucuna ulaşıyoruz. Geçmiş ile Tarih aynı şeyler değildir. Bu hususta bizim bakış açımızı doğrular nitelikte Jenkins, *Geçmiş ile Tarihin birbirine uydurulma sürecinde son derece problematik üç kuramsal alan vardır. Bunlar Epistemoloji, Yöntembilim ve İdeoloji alanlarıdır.*¹⁸ diyerek konu üzerinde durup; Geçmiş, Tarih ve Tarihçi kavramlarını analitik olarak tartışmaktadır. Yine buradan hareketle Tarihinin, geçmişin ulaşabildiği bilgilerini, bilir yada bilinir kılan kişi olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Bu demektir ki geçmiş, tamamı bilinmeyen koskoca bir gizdir; Tarihçi , bu giz içerisinde belge vs daha bir çok ipucu yoluyla bu belirsiz geçmişin içinde yürüyüp bir geçmişe, bir bugüne gidip gelen ; bazen de tespit ettiklerini kullanarak geleceğe, ilişkin yorumlar yapan kimsedir. Yazılan Tarih, onu yazan Tarihçi'nin gücü oranında geçmişin dile getirilmesidir. Temel çabamız, Tarihi anlamak çabasıdır. Onu anlamanın, Olayları anlamaktan geçeceğini düşünüyoruz. Eğer Olayları anlayabilirsek, Tarih'te daha sağlam görüntülere ulaşabiliriz. Yaygın kanaate göre Tarih, Olaylar ve geçmişte yaşanan bir dizi varoluşun belli bir kronolojiye göre yine yer ve zaman göstererek anlatımının yapılmasıdır. Fakat buradaki anlatımda yapılan, anlatımın cinsine göre bazen siyasi bazen sosyal bazen de kurumsal anlatımlar hakim olmaktadır.

Tarihçilik, bilimsellik açısından en büyük aşamasını bir çok felsefe Tarihi'nin *Tarih Yüzyılı* olarak nitelendirdiği XIX .yy'da yapmış, Herder'inde etkisiyle hümanite idesi altında genel bir tarihe , bir dünya tarihine yönelmekle birlikte Alman ulusu'nun tarihini yoğun biçimde işlemeye çalışan Alman Tarih okulunu yaratmıştır. Aynı yüzyılda Alman Tarihçi Ranke, pratik sonuçlar götzen tarih anlayışına şiddetle karşı çıkmıştır. Her bir çağın kendi kültürü ve değerleriyle, beşeri ruhu benzersiz biçimde yansıttığını savunan *Historicism'in* kurucusu olan Ranke Tarihin ancak birinci elden kaynaklara dayanılarak yazılabileceğini savunmuştur.¹⁹

XX.yy Tarihi'ne kuşkusuz en büyük katkıyı *Sosyal Tarih* çalışmaları olarak farklı bir bir bakış açısı getiren Annales Tarih Okulu yapmış ve bu esasla Tarihi Olaylarda sosyal oluşumların etkilerinin ele alınması sağlanmış ve bir anlamda da *Zihniyet* çalışmaları başlamıştır. Annalesçiler içerisinde Bloch, Febvre ve Braudel'in çalışmaları sosyal tarih'e geçişte çok önemli dönüşümler sağlamıştır. Bu çalışmaların ülkemizde de etkileri görülmüş, Köprülü ile başlayan süreçte İncelik, Barkan ve Akdağ özellikle ekonomik ve sosyal tarih

¹⁸ Jenkins, *Tarihi yeniden Düşünmek*, Çev. Bahadır Sina Şener, Dost Kitapevi Ankara , 1997s.23

¹⁹ Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul , 1997, s. 69-70

sahasına yönelmişlerdir. Sosyal tarih çalışmalarının zihniyetler açısından da etkiler uyandırmasının bizdeki en önemli ismi olan Ülgener'in *İktisadi Çözülmenin ahlak ve Zihniyet Dünyası* çalışması, bir noktada tarihte iktisadi –sosyal çalışmaların zihniyetler bazında ele alınması neticesini doğurmuştur. Kuşkusuz, Tarihin kapsamına sosyal oluşumları dahil etmek, geçmiş Olayların daha doğru kavranmasına yol açacaktır.

Annales okulunun kurguladığı tarih öğretisinin geçmişle adeta hesaplaşması ve geleneksel tarihçiliği bir kenara atarak disiplinler arası ilişkilerin kuramsallaştırdığı tarih sezgisine ulaşılması Braudel ile doruk noktasına tırmanacak ve başta coğrafya'nın tarihe tesiri olmak üzere tarihin daha bir çok kulvarda sorgulanması söz konusu olacaktır.

Batı'da bu Tarih anlayışları gelişirken yeni sorgulanımlar yapılırken biz tüm bu anlayışları ortak payda Kabul edip Tarihi daha doğru anlamaya çalışma ereği ile bir Tarih sorgulanım hipotezi oluşturmayı düşünüyoruz.

Bu sorgulanım kuşkusuz Tarihin yine tam olarak anlaşılmasına yetmeyecektir ama kendimizce farklı bir bakış açısıyla olayların çözülmesinin önünü açacaktır.

Burada olaylar kavramı ile sırf Annalesçilerin benimsemedikleri siyasi olayları kast etmiyoruz. Bununla insan ve onunla alakalı tüm gelişmeleri dilegetirmek istiyoruz. Zira Annalesçi düşünürlerin her nekadarda özellikle Braudel'in Olayları önemsememesini onların bir açması olarak düşünüyoruz. Öyleki Olaylar, yapıların temel görüntüleri ve Olguların da malzemeleridir.

Tarihin bileşenleri vardır. Bunlar içinde Olayları, Olguları, insan hayatıyla ilgili daha birçok etmeni sayabiliriz. Ama bu bileşenler içinde bizim özellikle bu makalemizde üzerinde durmak istediğimiz olanı *Olay* bileşenleridir.

Olaylar, Tarihte müthiş yer tutan temel düğüm noktalarıdır. Bir hareketlilik, devinim, oluş anlamına gelen Olay, Tarih denilen bütünlükte çok önemli bir yer tutmaktadır. Şimdi Olaylarla ilgili bir dizi soru soracak olursak:

- 1- Olaylar nasıl meydana gelmektedir?
- 2- Bir Olayın oluşumu hangi etmenlerle açıklanabilir?
- 3- Olaylarda en çok insanın mı, iklimin mi, coğrafya'nın mı yoksa doğal hayatın mı etkisi vardır?
- 4- Doğal süreç içerisinde insanın hiç etki bile edemeyeceği ilahi güçler mi olayları yönlendirmektedir?
- 5- Yoksa olaylar insanların mı etkisiyle oluşmaktadır?
- 6- Toplumsal Olay nedir? Tarih içerisinde nasıl bir yere sahiptir?

Yukarıdaki gibi daha birçok soru sorulabilir.İşte bu sorular Tarihte de çokça sorulmuş,olup düşünürler arasında Determinizm, Contingance, Zorunluluk gibi birçok tartışma husule gelmiştir. Tarih'in öznesi fikride bu sorular ışığında hasıl olmuştur. Yapılan sözkonusu tartışmalara baktığımızda evet Tarihte Olayların olduğunu bu Olaylarda kuşkusuz insanında, iklimin de coğrafyanında, sosyal hayatında, psikolojininde vs. daha bir çok etmeninde etkilerinin olduğunu inkar edemiyoruz hatta Olayları, tabiyatları gereği genelleyemiyoruz bile, ama mevcut söylemlerle, onlardaki oluşum sıklığını ve meydana geliş tarzlarını bir yönüyle tam olarak açıklayamıyoruz gibimize de geliyor.

Öyleki Tarihte Olaylar, bir sistem içerisinde meydana gelmekte olup, birbirleriyle ilişkilidirler.Olayların birbirleriyle ilişkili olmalarını sadece sebep- sonuç bağlantısı ile açıklamak yetersiz bir çabadır , bazen tümel özellik gösteren bir Olay, çok özgün başka bir Olayı doğurabilmektedir; ki bu şu demektir: aslında genel karakter özellikleri taşısalar bile, genel olarak Olaylar, tikel karakterlere sahiptirler. İşte Tarihi olaylardaki bu tikellik , Tarihin tekerrürlük özelliğini olumsuzlamaktadır. Tarihte Olayların çıkış kaynağını sorgulamak, başka bir yazımızın konusu olmakla birlikte, insanın yapıp ettiklerini sorgulamaktır. Mikro-Kozmos içinde her olay'da muhakak insanın imzanının bulunması bizi bu konuya özellikle daha yoğun olarak sosyolojik, psikolojik, matematik ve beşeri hayatla ilgili bilimsel bakış açıları ile bakmaya zorlmaktadır.

Bilimsel olarak olay, toplumsal yaşam içinde tek tek ortaya çıkan, yeri ve zamanı belli olan, en az iki kişinin karşılıklı ilişkisi ve etkileşimidir. Sözgelimi Fransız Devrimi, Kurtuluş Savaşı, Pön Savaşları vs. Tarihin konusuna giren olayların ortaya çıkışı kuşkusuz insanla ilgilidir. Onların ortaya çıkışı belirli zamanla, mekanla ve çok yönlü etmenlerle ilişkilidir. Bir olayın doğuşunda başat olarak tek bir faktörü ön plana çıkarmak, diğer faktörlerin anlaşılmasını engelleyeceği için; olaylara çok dikkatli ve titizlikle yaklaşmak icab etmektedir.

Tarihsel ve toplumsal olaylar, çok çeşitli değişkenlerin ve etmenlerin belirleyiciliği ve etkiciliğiyle oluşan , değişen ve gelişen , nicelik ve nitelik olarak sürekli başkalaşım içinde olan olaylardır. Toplumsal olaylara etki eden çok sayıda değişken olabilir. Toplumbilim'in kurulma süreci içinde toplumsal olayları sadece ekolojik-coğrafi etkenlerle,sadece Psikolojik etmenle yada sadece toplumsal bilimsel etmenlerle açıklamaya çalışan kuramcılar ve kuramlar ortaya çıkmıştır. Bunların belirli bir bölümü toplum bilim tarihinde ya Sosyolojizm yada Psikolojizm adları altında toplanmıştır. Örneğin Tarde, psikolojik bir boyut olan insane benciliği kavramından yada insanın kötü olduğu yaklaşımından çıkış alarak ‘‘insan insanın kurdudur’’ önermesini üretir. Ve devlet erkinin monarşik olması gerektiğini öne sürer. Grotius ise insanın *iyi* olduğu sayıldığından kalkarak, demokratik bir toplum ve yönetim biçimini savunur.

Buna karşın toplumsal olayların oluşumunda belirleyici(determination) niteliği olan yada sadece etkileyici (efection) nitelikte olan değişkenler rol oynayabilir. Bunların birincisi belirli bir toplumsal olayın oluşumunda temel, belirleyici rolü oynarken ;ikincisi yada

diğerleri , var olan bir toplumsal olayı sadece etkileyen bir değişken nitelikte olabilir. Ancak hiç kuşkusuz bilimin konusunu yada nesnesini oluşturan özellikle toplumsal olaylarda her olaya etki eden çok çeşitli etmenler bulunabilir.²⁰

Diğer taraftan toplumsal olaylar nesnel ve pozitif bakış açısıyla incelenmesi gereken olaylardır. Toplumbilimci toplumsal olayları araştırmak istediğinde, bakış açısının süzgecini tümüyle hertürlü değer yargısından arındırarak oluşturmak zorundadır. ....Toplumbilimin pozitif olma niteliği , birinci olarak nesnel bir bakış açısını , ikinci olarak gözlem ve deney yöntemini gerekli kılar. Toplumsal olaylar kuşkusuz bir kere ortaya çıkan olaylar olmalarına karşılık genellenebilir olma niteliğini de taşırlar. belirli bağımsız değişkenlerin belirli bir toplumsal olayı yaratmaları sonucunda , benzer yöndeki değişkenlerin benzer koşullar altında benzer bir toplumsal olayı ortaya çıkarabileceği ileri sürülebilir.²¹

Toplumsal olaylar ile Tarihi olayları aynı eksen de görmüyoruz. Tarihi olaylar , toplumsal olayların daha bütüncül halleridir. Ve Tarihi Olaylar, Toplumsal olayları kapsar. Toplumsal olaylar zaten belirli vetirelerden geçerek Tarihi olaylara dönüşeceklerdir. Tarihi yada toplumsal olayların oluşum sistemi yukarıda bahsi geçtiği gibi çok yönlü aşamalarla gerçekleşmektedir. Biz şimdi makalemizin esasını teşkil eden temel kavramlardan *Gensel-Devinim ve Mikro- Kod*'u kullanarak konumuza biraz daha açıklık kazandıralım:

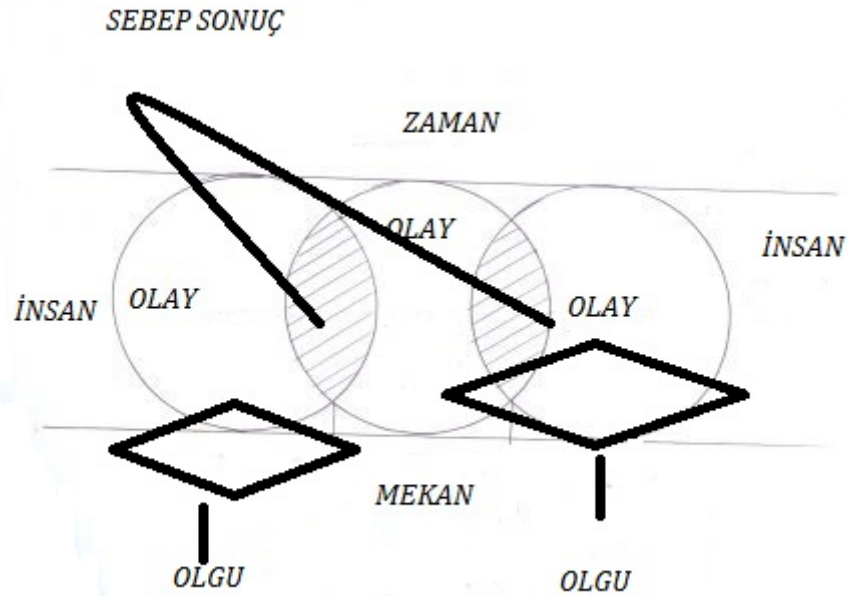
Gensel Devinim ve Mikro-Kod, kavramları ilk kez tarafımızdan Bu makalede kullanılmış olup; tarihsel olaylar'ın oluşumu ve sürekliliğini açıklama hipotezimizin mihenk taşıını oluşturacaktır. Hipotezimizi güçlü tutmak için çok sayıda sorunsala dair izaha girişmeyeceğiz, zira hipotezden bilimsel teoriye ve bilgiye geçiş sürecinde öne süreceğimiz açıklamalar sınırlı sayıda kavramı hedef alacaktır. Çok fazla sorunsallıkla uğraşmanın bir hipotezi zayıflatacağı kuşkusuz bir gerçektir.

Tarihin yapıları içinde yer alan olay,olgu,neden,sonuç,mekan ve İnsan kavramlarının birbirleriyle ilişkisini bir şekilde gösterip, buradan hareketle *Mikro-Kod*'un daha kolay anlaşılmasını sağlayalım.

---

²⁰ *Topses, Gürsen, Mehmet, Toplumsal Olayların Bilimi, Toplum Bilime Giriş, Anı Yayınları, Ankara 2010 s.104-105*

²¹ *A.g.e., s.105*

Şekil:1

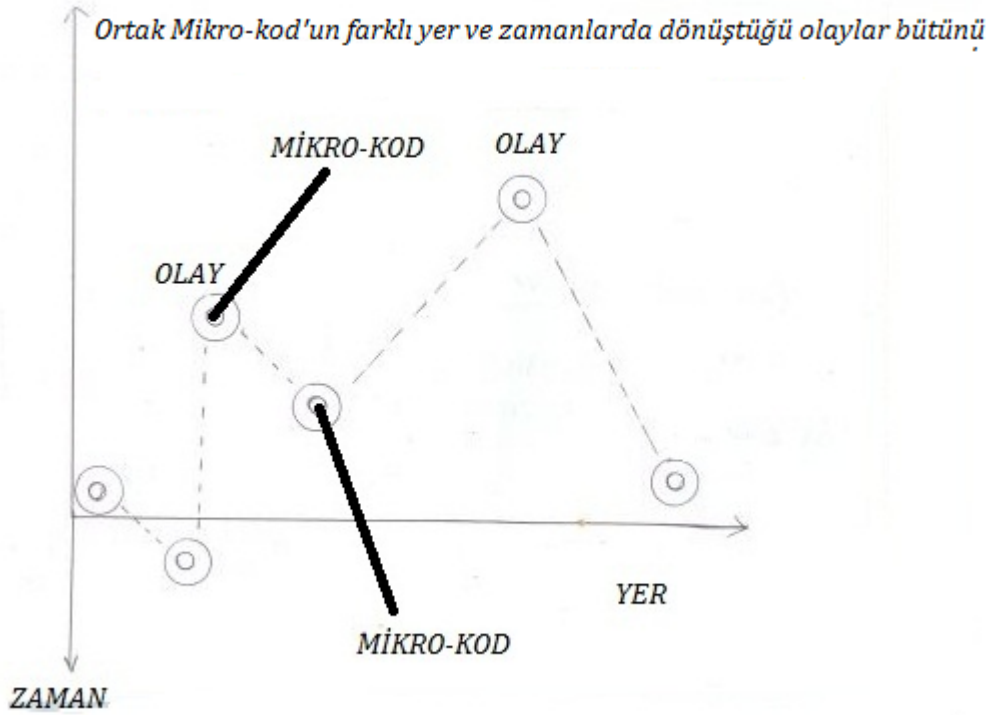
Yukarıdaki şekilde Tarih içerisinde Olayların sebep –sonuç bağlantıları içinde oldukları ve belirli bir zamanda belirli bir yerde yine insan etkisiyle oluştuğu görülmektedir. Zincirin halkaları gibi içiçe geçen Olay bildirimleri, bazen farklı ortamlarda farklı sebeplerle, farklı Olguları oluşturmaktadır. Yani Olguların çerçevesi, olayların görüntüsünden çok farklı olabilmektedir. Olaylar sistematik olarak birbirlerini destekler ve bir dönüşüm içerisinde olarak sürekli bir biçimde meydana gelirler. Şimdi Tarihte Olayın , temel bileşenlerden biri olduğu ve bunun bir Tarih sisteminde olmazsa olmaz olduğunu söyledikten sonra Olaylarda meydana geliş sistemini biraz açıklığa kavuşturalım.

Tarihi olaylarda *Mikro-Kod*'lar vardır. Mevcut *Mikro-Kod*'lar, olay oluşumunun başat noktasını meydana getirirler. Tarihte olayların *Mikro-Kod*'larını tahlil ederek , onların *Gensel Devinim*'ini incelemek , aslında olayların oluşum künyelerini aydınlatmanın başat noktası da olacaktır. Burada '*Gensel Devinim*' tabiri kullanılırken, biyolojik anlamda gensellik değil; Sosyolojik bir gensellik kastedilmektedir. Bu durum, tarih'te , hem ahenkli anlamsallığı oluşturacak hem de doğru yorumlara ulaşmada temel yapıtaşı işlevi görecektir. Sosyolojik anlamda gen tabiri , Toplumsalın en küçük yapıtaşı ve taşınabileni anlamında alınmaktadır. Bu Sosyolojik ve daha bir sürü nitel etmenin oluşturduğu genler, bahsettiğimiz *Mikro- Kod*'ları oluşturacak ; Bu kodlar, topluma, geleneğe, coğrafya'ya, ırklara, kültürlere vs etmenlere tutunarak taşınacaklardır. Taşınan kodlar bazen gizil ''virtüel'' ilerleyip , bazen etkileşimlerle yön değiştirirler; bazen de hemen olgunlaşarak ortaya çıkarlar.

Mikro-Kod'un uygun ortamda olgunlaşarak ortaya çıkmasına, olayın meydana gelmesi diyoruz.Ama burada hemen şunu söylemek isteriz ki: olaylarda *Mikro-Kod*'un varlığı, kesinlikle *Zorunsuzluk'u(Contingance)* olumsuzlamaz.Ve yine bu kod, olaylara bir zorunlu oluşum mekanizması yüklemes. Kesinlikle şöyle olacak demeğe imkan bırakmayan bu kod ilerleyişi, uygun tüm koşullar varsa olayı oluşturacaktır.İşte bu nokta, *Zorunsuzluk'u(Contingance)* desteklemektedir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi olaylar, insan tesirinin neticesinde oluşan sebep-sonuç devingenliğinin en açık halleridir. Özellikle İnsan tesiri diyoruz çünkü,tarihi olaylar'ın incelenişinde insan tesiri etkili olayları, sorgulamak hem tarihin insanla olan ilişkisi açısından önemlidir; hem de insanın akıl sahibi bir varlık oluşundan kaynaklanmaktadır. İnsan iradesinin hükmetmediği olaylara, *Determinist* bir yaklaşımla *Doğal olaylar* demek daha makul olacaktır.Doğal Olayla'ın Tarihi Olaylara dönüşümü zaman zaman söz konusu olabilmektedir.Doğal Olaylar'ın Tarihi Olaylardan *Contingance* ile yani *Zorunsuzlukla* ayrılması düşündürücüdür.Konumuzu çok dağıtmak istemediğimiz için bahsi geçen bölümü farklı bir kategoride ele almanın daha sağlıklı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Olgu ise yine şekilde görüldüğü gibi, tarihi olaylara bağlı olarak sistemleşen, kurumsallaşan, belirginleşen oluşumlardır. Bir çok olay'ın etkisi neticesinde olgular doğar. Aynı olaylar, her zaman aynı olgulara yol açmazlar. Zaten olayların aynılığı da her zaman söz konusu olamaz. Bir olay'da zaman, mekan kavramı ve onun proto tipi olan *Mikro-Kod'u* farklı özellikler gösterdiği için, aynı olayların dahi doğurduğu olgular bazen birbirinden çok farklı olabilmektedir.

Şekil 2- Mikro-Kod'un farklı zaman aralıklarında Olay'a dönüşüm diyagramı

Şekil 2'de verdiğimiz diyagramda görüldüğü gibi, *Mikro-Kod*'lar, tarihi olaylar'ın tohumlarıdır. Yani bir olayın birçok içeriksel özelliğini taşıyan genomudur. Olay, Mikro-Kod'a içkindir. Olayların tohumu sayılan bu Kodlar birçok etmene bağlı olarak devinim halinde bulunurlar. Ve içerdikleri özellikler dolayısıyla sistematik aktarım künyeleri görevi görürler. Bu aktarım künyelerinin içerdikleri bilgi modelleri, çok yönlü etmenlerle etkileşerek uygun ortamlarda mevcut Olayın oluşumuna yol açarlar. İşte bir Olay'ın oluşumuna yol açan bu aktarım künyesine Mikro-Kod diyoruz. Mikro-Kod, şayet söz konusu aktarım özelliğini yerine getirip bilgisini ve modelini taşıdığı Olay'a dönüşmezse kendi içinde çekinik yani resesif olarak kalır.

Mikro-Kod'un başat yada resesif oluşu işte toplum bilimcilerin, bir olayın husule gelmesi için uygun ortam ve etmenlerin olması gereklidir demelerinin tarafımızdan yapılmış bir izahıdır. Uygun şartlarda yeşeren ve gensel olarak taşıdığı bilgiyi, oluşturdukları olaya veren bu Kodlar, uygun şart bulamadıklarında bazen yüzyıllarca sürececek çekiniklikte coğrafya'ya, insana, kültüre, inanca vs koşullara ve etmenlere tutunarak yaşarlar.

Mikro-Kod'ların bağlı olduğu *Makro-Kod*'lar vardır. *Mikro-Kod*, *Makro-Kod*'a dönüşünce mevcut olay belirginleşir. Bu kodlar mevcut gelişmelerin kökleridir.Hiç bir olay, köksüz olmayıp bir anda ortaya çıkmaz.

3- MİKRO-KOD'LARDAN OLAY TİPOLOJİLERİNE DAİR GENSEL DEVİNİM

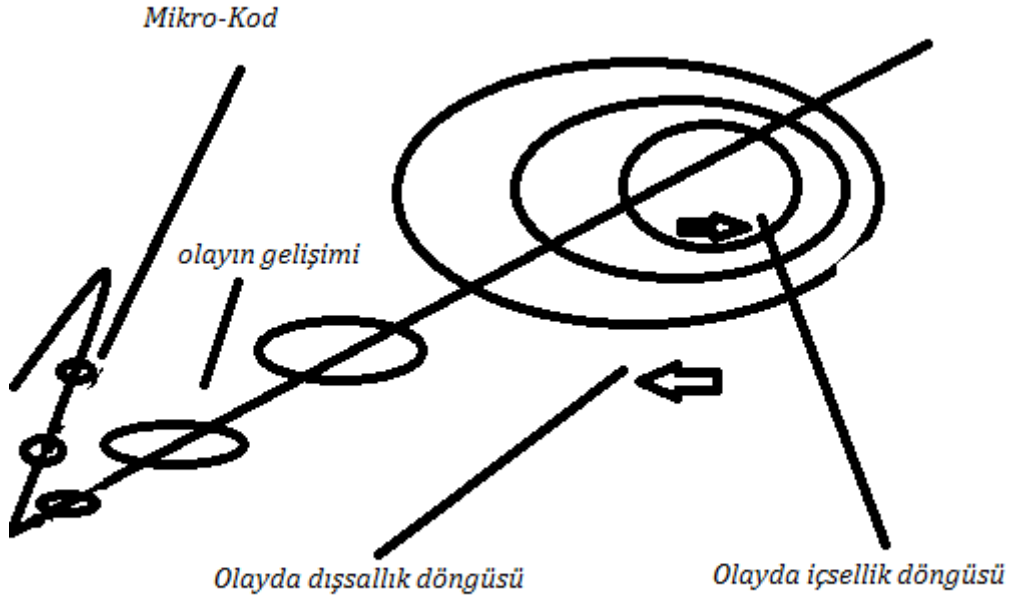
Tarihi olaylarda *Mikro- Kod*lar vardır. *Mikro –Kod*, olaylarda temel belirleyicilik ve kesinlik etkisi uyandıran oluşumlardır. Mikro –Kod'lar Tarihi Olayların yapılarında bulunurlar.Ve Mikrokozmos içinde yer alırlar. Yapı içerisindeki insan hayatı, idealler, iklimsel faktörler ve beşeri etmenler gibi birçok koşulla ilişkili hale gelip varlıklarını sürdürürler ve bazende doğal etkileşimle biçim değiştirirler.

Tarihte olay, heterojen bir oluşumdur ve çok yönlüdür.Uzak ve yakın nedensellikler bağlamında bir çok sosyolojik, psikolojik, coğrafik, demografik, jeopolitik vs gibi birden fazla gücün tesiriyle harekete geçen ve olgunlaşan *Mikro-Kod*'larla meydana gelirler. Mevcut yapılara taşınırlar.Yapılara taşınan *Mikro–Kod*'lar, *Makro-Kod*'lara onlarda olaylara, oluşum künyeleri özelliği verirken, kesinlikle onlara oluşum emri vermezler. İşte bu oluşum emri'nin olmaması Tarihi olaylardaki serbestiyeti ve farklısallığı oluşturan en güçlü etmendir.

Bir olay'ın illa ki olacağı koşulunu ortadan kaldıran durum işte budur. İşte Mikro-Kod'un bu dönüşüm sürekliliğine biz en uygun tabirle '*Gensel Devinim*' diyoruz.Gensel Devinim, Mikro-Kod'lardan, husule gelen olaylardaki sürekliliğin genel ifadesidir.Tarihi Olaylarda Gensel Devinim tabirini biz,mevcut Olayların birbirleriyle Sosyolojik, Psikolojik ve Kozmosal olarak akrabalık bağları olduklarını düşündüğümüz için kullanıyoruz.

Gensel Devinim sürekliliği içerisinde *Mikro-Kod*'dan olay'a giden süreci yine bir diyagramla gösterecek olarak.Bir olay'ın gelişimin nasıl olduğunun daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.*Gensel Devinim*,bir süreçtir. *Mikro-Kod*'dan *Makro-Kod*'a ondan da olay'a dönüşümün sistemsal adıdır. *Gensel Devinim* kapsamında,*Mikro-Kod*'lar zamanla değişerek zenginleşebilirler ki bu durum *Mikro-Kod* sarmalının en bariz özelliklerinden biridir. Mesala Türk Devlet Teşkilatı'nda *Ikta*'dan *Tımar*'a geçiş bir nevi mevcut sürekliliğin ifadesidir.

Herşeyden önce şunu belirtmekte fayda var ki *Gensel Devinim*, sürekli fiili olay anlamı taşıyan durumlar için değil bazen de teşkilatsal ve kültürel mekanizmaların sürdürülmesini de kapsamaktadır.

Şekil-3 Gensel Devinim Sürecinde, Olayların oluşum sistematığı

Yukarıda yer alan Diyagramdaki *Gensel Devinim* sürecinde, *Mikro-Kod*, olarak var olan genomun, yapılar taşınışı ve farklı süreçlerden geçip, gittikçe kendisini destekleyen ve geliştiren etmenlerinde etkisiyle Olay'ın belirginleşmeye başlaması ve en son aşamada olay'a dönüşmesi görülmektedir.

olaylarda, şekilde görüldüğü gibi İçsellik döngüsüyle, Dışsallık döngüsü vardır.

A) İçsellik Döngüsü

Bu döngü, hadiselerde iç hareketliliği oluşturur. Yaşanılan yerin sosyal, siyasal, Psikolojik ve ekonomik etmenlerinden hem kendisi etkilenecek ivme kazanır, hemde bunları etkiler. Merkezci tabiat gösterir.

B) Dışsallık Döngüsü

Bu döngü, yaşanılan yani meydana gelen olayın dış çevrelerine etki yapan Merkezkaç bir tabiat gösteren döngüdür. Olayların uzamsal etkilerini bu döngü dışsala yayar. Mesala birer örnek vermemiz gerekirse: örneğin Fransız İhtilali olayı'nın İçsellik döngüsü, dar

anlamda özellikle Fransa ve Avrupa ile ilgili olup, oraları etkilemiş ve bu sahada etki uyandırmıştır. Yine aynı olayın Dışsallık döngüsü ise merkezkaç etkiyle daha dışsala yayılmıştır; hatta Osmanlı'ya değin ulaşmıştır. Yani Fransız İhtilali'nin Osmanlı'ya tesiri, mevcut olayın dışsallık döngüsünün eseridir. Aksi takdirde sadece İçsel devinim mekanizmasına sahip bir olayın merkezkaç etki gösteremeyeceği ve Dışsallık döngüsü yaratamayacağı açıktır.

Tabiatları gereği bazı olayların salt İçsellik döngüsü ile kaldıkları, Dışsala geçiş yapamadıkları da söz konusudur. Örneğin Merkantilizm sonrası tüm Avrupa'yı kasıp kavuran burjuva ekonomisine geçiş rüzgarından ,doğulu toplumlar ne hikmetse etkilenmeyeceklerdir. Yani Batı'dan yüzyıllarca esen ve esecek olan Kapitalist rüzgarlar Doğu'daki *Mikro-Kod*'larda tutunamayacaktır.Buda demektir ki gelen mesaj kodunun niteliği kadar harekete geçecek kodunda varlığı gereklidir.

Batılı teorisyenlerin kendi anlayış tarzlarına göre tarihi sınıflandırmaları ve mesala Türk Tarihi'ni değerlendirmeye çalışmaları çoğu kere gerçekle uyumsuzluk teşkil etmektedir.Çünkü bu teorisyenler kendi *Mikro-Kod*'larının oluşturduğu olaylar çerçevesinde Doğu Toplumlarını da değerlendirmişler, kendi yaşadıkları olaylara Doğulu Toplumların da maruz kalacaklarını sanmışlardır.Oysa Batılı Toplumların hayatında meydana gelen olayların *Mikro-Kod*'ları çok farklı özellik içermekte iken; Doğulu toplumların Kodları farklı özellikler içermektedir.Bir örnek vermemiz gerekirse mesala Batılı Toplumlardaki sosyal ve siyasi gelişmelerin ve çoğu hareketliliğin kaynağı sınıf çatışmaları nedeniyle olurken ve bu sınıf çatışma kodu Batı'da varken; söz konusu durum Doğulu Toplumlarda örneğin Türk-İslam Tarihi'nde söz konusu olmamıştır.Çünkü Doğulu toplumların yaşadıkları olaylarda sınıf çatışması *Mikro-Kod*'u bulunmamaktadır.Bu neviden kod her ne kadarda Doğu'ya getirilmek istense bile bu hem kültürel değerlerle hem inançla çatışma yaşamıştır.Fakat durum bundan ibaret olsa dahi zaman zaman istisnai hallerde karşılaşmak mümkündür. Teoriler bazında ele alındığında olayların ve tarihi gelişmeleri ne topyekün ırk teorileriyle, ne coğrafik teorilerle ne de tek bir etmenle açıklamak mümkündür. Çünkü insanın söz konusu olduğu Tarih, insanların yaşamıyla ilgili çok yönlü bir dünyadır.Örneğin Gobineau'nun ırklar teorisi²² Tarihi olaylar'ın tek bir kavramla açıklanamayacağı ve sosyal olayların çok yönlü özellik gösterdiğinin en bariz işaretidir.Gobineau'nun yanılığısı buradadır.

Mikro-Kod'larla oluşan Olayların etkiselliği dalgalar halinde yayılır. Eğer gelindiği durumda etkilemeler durursa , Olayın önce geniş dış etkiselliği duraksar.Bazende kaybolur. Dış etkiselliğin kaybolması, İç etkininde kaybolması anlamına gelmez.Zira iç etki, içsel döngüyle lokal alanda etki gösterdiği için çok farklı özellik göstermektedir. Bu da demektir ki, olayların dışsal etkileri, içsel etkilerinden çok farklıdır.

²² Gobineau, *Inequality of Human Races (İnsan Irklarının Eşitsizliği)*'ne atıfla Durant, a.g.e.,s.26-27

Durant'ın tarih, kendini yineler durur; ama sadece ana ve kaba çizgileriyle. Tarih kaba çizgileriyle kendini yenilemiyor; ama yineliyor: Çünkü insanoğlunun doğası jeolojik dönemlerin sağladığı boş vakitlere göre değiştiği gibi; bireyler, açlık, savaş ve cinsiyet sorunları gibi durum ve uyarcılar karşısında benzer tepkiler gösterir.²³

Tarihi olaylar meydana geldikten sonra sürekli bir şekilde çevreye etki yayarlar. Olayların tabii akışkanlığı onların tabiatıyla ilgilidir. Kesinlikle *öyle* olacak, sistemini kompleks etmenler bitirir. Her yapıda zorunluluk mümkün olsaydı tarihte *irade* etkisi sıfırlanırdı. Görüp yaşayan, eden, yapan bir varlık özelliği gösteren insan, başlı başına bir tarih olduğu için; olaylar, *öyle* olacak zorunluluğunu taşımazlar. Olayların nihai durumu onların kesinlikle *öyle* olacak durumlarından bağımsızdır.

Geçmiş her ne kadar da şimdinin tözsel varlığıdır dense bile, geçmiş şimdiyi edimsel olarak açıklayamaz.²⁴ Çünkü geçmişten merkezkaç etkiyle yayılan dışallık döngüsü, bu günde çok farklı bir biçime dönüşmüş olabilir. *Öz Mikro-Kod*, aynı içsellikte ve tikellikte olsa bile; töz, yani görüngen durum farklı tarzda yada durumda olabilir.

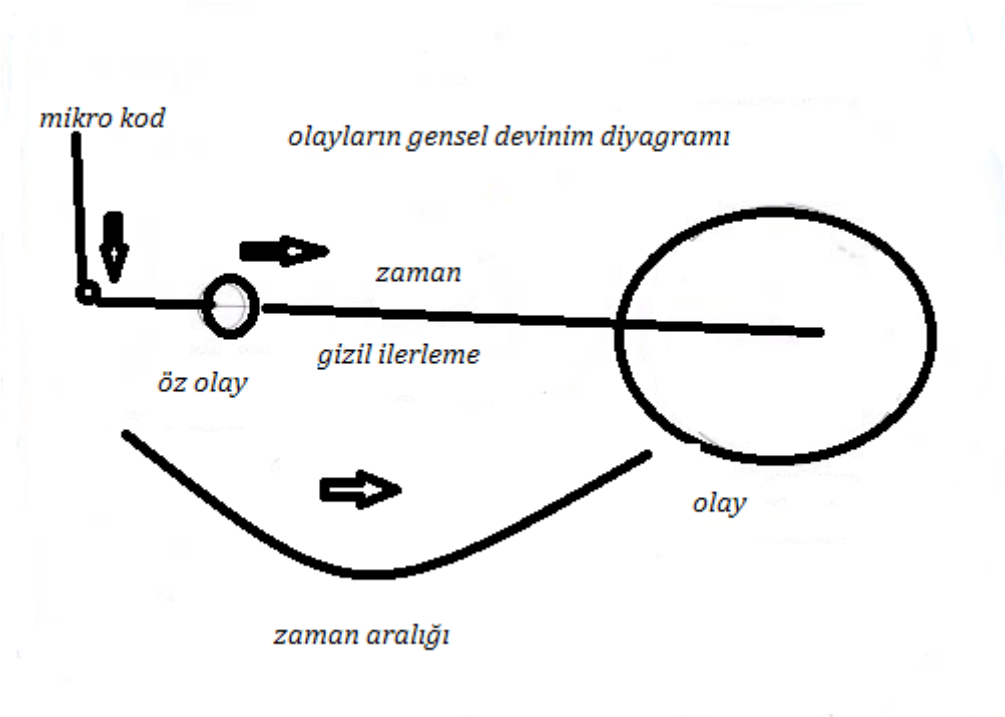
Tarihi olayların oluşum sistematığı bu şekilde olup, olayların meydana gelmesi *Mikro-Kodlar* vasıtasıyla olmaktadır. Tarihin *Belirsiz Bilimler*'den olması, onun yapısı gereği bizi sürekli sürprizlere götürmesi anlamına da gelmektedir. Çünkü mevcut *Mikro-Kod*, olay'a dönüşebilirde dönüşemeyebilirde. Olaylar da önceden tahmin edilemez; çünkü makina dişlilerinin attığı ilmekler gibi değildir beşeri unsurların etkisiyle oluşan olaylar. İlmeklerin nasıl atılacağı, makinalara kodlanır, desenler öyle atılır. Ama toplumsallık durumunda sosyal, psikolojik, ekonomik ve coğrafik, beşeri vs. etkilerle oluşan olaylar, her zaman aynı etkide aynı kolaylıkta yada aynı zorlukta oluşamaz, aynı etkileri de bırakamaz.

---

²³ A.g.e.,s.88

²⁴ Collingwood, *Tarihin ilkeleri*, Çev. Ahmed Hamdi Aydoğan, Yapı kredi Yayınları. İstanbul, 2005, 86-88

4-GENSEL DEVİNİM'DE GİZİL İLERLEME VE LA LONQUEE DUREE

Şekil-4 Gensel Devinim'de gizil ilerleme ve La lonquee duree

Şekilde görüldüğü gibi Mikro- Kodlar, beşeri etkileşimlerle taşınır.Etkileşimlerle taşınan Mikro-Kodlar zaman içinde bazen gizil virtüel hareket edip uygun ortamı bekler.

Tarihi olayların oluşum kodları bu sistem içinde yer alır. Bu kodlar mevcut zamansallık bünyesinde sosyolojik, psikolojik, içtimai vs. etmenlerle devamlı olarak yapılara taşınırlar. Bu hususta Braudel'in önemsemediği olaylara biz önem atfediyoruz. Braudel'in bu önemsemezliği birazda geleneksel tarih anlayışına olan başkaldırıdan kaynaklanmaktadır. Zira olaylar ve olgular mevcut yapılara karakter özelliği veren dominantlığı oluşturur.

Mikro-Kod'ların bazen gizil hareket ettiğini söylemiştik işte bu aşamayı Braudel'in şu açıklamasıyla beraber ele alırsak:

.....*Göreceli tarihsel zaman algısından çıkan anlayışa göre tarih gelip geçici olan birey ve yapılarla değil evrensel nitelikteki zamanın tarihini merkeze alarak tüm zamanları bütüncül olarak değerlendirmelidir. Bu kımlıtsız hareketsiz zamandır (la longue duree)*"²⁵

Mikro-Kod, uygun ortam bulup olaya dönüşme sağlayamayınca tutunduğu yapılarda gizil olarak ilerler. Dolayısıyla Braudel'in *La longue Duree* adını verdiği evreye biz hipotezimizde *Gizil Zaman* adını veriyoruz.

Tarihi olaylarda *Gensel Devinim* dediğimiz bu aktarım künyeleri, ırklara, vs etmenlerle ve zihniyetlerle , iklimlerle vs tüm doğal koşullarla örülü yeni alanlara nüfuz ettiğinde aynı *Mikro-Kod*'a bağlı ama çevresel faktörlerinde etkisiyle farklı ortamlarda farklı neticeler meydana getirmektedirler. Bu devinim hep sürmektedir. Bir toplumda meydana gelen herhangi bir olay, o toplum bünyesinde yarattığı sebepler sıklığıyla yaygın bir etki doğurur. Ve merkez kaç etki uyandırır. Bu etki yine kodlara tutunarak aynı mekanda ya hızlı değişiklikler oluşturur yada yavaş .Sebepler sıklığı kalıp olarak evrensel olsa bile içerik olarak aynı değildir.

Tarih, gelip geçici olay, birey ve yapılarla değil evrensel nitelikteki zamanın tarihini merkez alarak tüm zamanları bütüncül olarak değerlendirir. Ve *Gensel devinim* sürerken *Kımlıtsız Zaman* içinden de geçip ilerler. Gizil olarak ilerlediği gibi olgunlaşan ortamda kendini dışa da vurabilir. Burada özne kavramı yoktur. Beşeri olan ile coğrafi olan içseldir. Tarihte hiç bir tikel olgu yoktur ki İnsan zihninin ve coğrafiliğin izlerini taşıyıyor olsun. Mesala bir olayın oluşum ağırlığını bir özneye atfederek onu açıklamaya çalışmak bazen bizi yanlış bilgilere ulaştırabilmektedir. Öyleki bir olayda diyelim insan faktörü onun meydana gelmesinde son derece etkili olsun ve her şeyi , olayın oluşumu için hazır etsin . Bir anda çevresel faktörler ve vs etkisellik nedenleriyle malesef düşünülenin oluşmadığı da görülebilmektedir.

Örneğin İslamiyet öncesi Türkler' de yazlak, kışlak vardır ama klasik şehir kurmak

---

²⁵ Fernand Braudel, *Maddi Uygurluk 1: Ekonomi ve Kapitalizm, Gündelik Hayatın Yapıları XV.-XVIII. Yüzyıllar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 2004. s.9; Fernand Braudel, *Uygurlukların Grameri*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1996. 26

olgusu yoktur. Bu, düşüncemiz doğrultusunda , Findley'in , Şehirler ,tüm stratejileri hareketliliğe dayanan Türk savaşçılar için bir engel olacağından dolayı Türklerde ilk etapta şehircilik pek önemsenmemiştir; tarzında bir açıklamaya binaen şöyle bir düşünce sarfettiği görülür: Osmanlı, Safevi ve Moğol ilişkileri eskiden yükselme gerileme açısından analiz edilirdi.Ama kökleri iç Asya'nın göçebe kabile mikropolitikalarında olan devletler için göçebe sisyasi birimlerinin kurulmasında hemen sonra birkaç kuşak içinde yükselen ve alçalan karakteristik yaşam döngüleri bize daha uygun bir analogi sunabilir. Haldun'un Afrika'da tespit ettiği gibi göçebe devlet oluşumu incelemesinden çıkarsadığı gibi bu bir yoksulluktan servete ulaşmanın sonra yine yoksulluğa düşüşün öyküsüdür.²⁶ Bu öykü mevcut yapılarda kodların işleyişi ve salınımlarıyla ilgilidir. Yükseliş ve alçalışlar, içine girilen ilişki kalıplarının, sosyolojik yaklaşımların, psikolojik hususların vs. etmenlerin ve ideallerin etkileriyle yürümektedir. Yine Dale'nin ifadesiyle :

.....Doğudaki Türklerin dünyasında Babür'ün 'Mülkgirlik' yeteğine sahip biri olmayınca bir başka büyük imparatorluğun kurulması mümkün olmayacaktır.²⁷

Buradan hareketle *Mülkgirlik* yeteneğine sahip birisi çıkarsa büyük bir imparatorluk kurmanın mümkün olacağıdır.Bu düşünce bize, olaylarda insan etkiselliğini göstermesi bakımından önemlidir. Demek ki *Mikro-Kod* , bazen kendisine uygun etkisellikte bulunan insan koşulundan olay'a dönüşüm hareketi gösterebilmektedir.

Yine konumuzla ilgili olması açısından Moles'in aşağıdaki tespitleri ilgi çekicidir.

.....Kitlenin büyüklüğünün kritik düzeyinin üstünde mikro Olayların yoğunluğu başka mikro Olaylara yol açar.Ve bunlarda kendileri bir başka eşiğin aşılmasına neden olabilir.Bir geri bildirim vardır.Neden, bir sonuca yol açar, sonuçta, birincil nedene eklenen ikincil bir neden meydana getirir. Sistemler teorisine göre, eğer eylemin ve geri bildirim nitelikleri doğrusal ise bu süreç doğal olarak eksponansiyel tarzda uzar gider.Olgü veya Olayların bilimsel betimlemesi fiziksel değişkenler düzeyinde hiç bir zaman mükemmel olarak kesin değildir.Gözlenen şeyde daima bir değişiklikler , varyasyonlar marjı vardır.Ve gözlemci tanımı gereği genel yanlarla ilgili olan dar anlamda bir bilimsel çalışma yapmak istediğinde bunları ihmal edebilir sayar.Bilimsel gerçekliğin atomlarının incelenmesi ve nihai betimlemeler için alıkonacak boyutlardan her biri üstünde elemanter küplerin bir bütünüün inşaa edilmesi Sosyal Bilimlerde araştırmacının görevidir. Dolayısıyla Olaylar, Olgular veya varlıklar arası farklardan söz etmek , bu farklar algısal eşikten daha küçük oldukları takdirde anlamsızdır. Bu tipteki tüm formüle edişler işlemsel nitelikten yoksun gibi görünürler.²⁸

²⁶Findly, Dünya Tarihinde Türkler, Çev. Ayşen Anadol, İstanbul 2008 s.157

²⁷ Stephen F. Dale, The Garden of the Eight Paradises: Babur and the Culture of Empire, 2004 s. 94

²⁸Moles, Belirsizin Bilimleri - İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji, Çev. Nuri BİLGİN 4. Baki, İstanbul 2002,s. 141-185-186

Temel çabamız Tarihi anlamak çabasıdır. Tarihi anlamının olaylar sistematliğini anlamaktan geçtiğini düşünüyoruz. Eğer olayları anlayabilirsek Tarihte daha sağlam görüntülere ulaşabiliriz. Tarihi Olayların *Mikro-Kod*'larını düşünmek, onları yeniden okumak ve onlara anlam vermektir. Daha önceden verilmiş anlamlarla birlikte, başka başka anlamlar da yakalama süreci olduğu gibi, bilinmeyen bir takım hususları da daha anlaşılır kılma çabasıdır. Tarih, bilinen geçmiştir. Yada bildiğimiz geçmişin kavramlarla izahıdır. Pekiya bilmediğimiz, bulamadığımız geçmiş?

Herşeyden önce şu söylenebilir ki geçmişi tam anlamıyla bilmemiz mümkün değildir. Örneğin aynı toplumun bugünü ile geçmişi tıpatıp aynı değildir.

Genel olarak Tarih, olayları ve geçmişte yaşananları belli bir kronolojiye göre sıraya dizme işlemdir. Bu sıraya dizme işine tarihçilik denilse bile burada anlama ve anlamlandırma işinin geri planda bırakıldığını düşünüyoruz. Oysa temel mesele anlama ve anlamlandırma işidir.

4-GENSEL DEVİNİM, MİKRO-KOD VE ZORUNSUZLUK (*CONTINGANCE*)

Eylül 1986 yılında Milletlerarası X. Türk Tarih Kongresinde Süleyman Hayri Bolay'ın ele aldığı *Tarihte Contingance mümkün müdür?* yazısının Tarih çevrelerinde akis uyandırmamasını, mezkur yazar, 2006 yılında basılacak olan *Felsefe Dünyasında Gezintiler* adlı eserinde esefle anlatmakta ve en azından şu Contingance meselesine Tarih dünyasından gelmeyen akisin Felsefe dünyasından gelmesi umudunu taşımaktadır.²⁹ Evet Tarih

---

²⁹ Bolay, *Felsefe Dünyasında Gezintiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2006, s.193; Bolay, *Tarihte Contingance mümkün müdür? sorusuna*. Eylül 1986 Uluslararası X. Türk Tarih Kongresinde konu ile alakalı bildirinin sunulduğunu; ama tarihçilerde herhangi bir akisin uyanmadığını; şimdi ise düşüncesini Felsefe dünyasına sunduğuna eserinde esefle ifade etmektedir.

literatüründe akis uyandırmayan bu söylem umarız Felsefe literatüründe akis uyandırır.

Tarihsel olaylarda *Gensel Devinim* konusunu ele alırken sözü Zorunsuzluk'a (Contingance) getirmemek olmazdı tabi ki. Tarihi determinizm ile, Tarihte determinizm konusunda çokça söz söylenmiş olsa da, tarihte Zaruret veya zaruriliğin olmadığını düşünüyoruz. Yani mevcut şartlar, *Mikro –Kod*'lara önlem alınmasını engeller. Yaşanılan sosyal, siyasal vs etkenler *Mikro Kod*'ların olay oluşumuna yol açma yada açmama dinamikliğini yada ataletini tetikler.

....öyle ki hemen belli olmasada İç Asya'da Timurlu dönemi sonrasında sarkacın makropolitikadan mikropolitikaya doğru salınması bir *Translatio- İmperi* örneğidir. ³⁰

Translatio İmperi, bize, bir komuta aktarımı olarak, *Gensel devinim* işleviyle ilgili *Mikro-Kod* transeferini hatırlatmaktadır. Yine Findly'e göre Türk Moğol halkını bozkır dünyasının efendileri yapan bu aktarım kadar ciddidir.

Baraudel'i olayları basite indirgelediği için eleştiriyoruz zira olaylar tarihi oluşum yapılarına yön veren çok önemli oluşumlardır.Şekil 4 de görüldüğü gibi *Gizil Zaman*, Braudel'in *Kımltısız Zaman* dediği evre ile örtüşmektedir.Gizil ilerleme dediğimiz dönem özellikle Braudel'in *Kımltısız Zaman* dediği evrede anlamlı olmaktadır.Gizil olarak ilerleyen kodlar uygun ortam oluşunca yeni bir oluşum ortaya çıkarmaktadırlar.Bu durum sürerlilik arz etmektedir.Örneğin Türklerde bağımsızlık kodu vardır.*Türk Devlet Geleneği*'nin bu kodla işlediği muhakkaktır. Bu mevcut kod her halükarda alt bilinçte vardır.Ve fırsat bulunca ortaya çıkmaktadır. Mesala *Kürşat olayı* , bağımsızlık *Mikro-Kod*'unun geliştirdiği bir olaydır.Ama başarıya ulaşamamıştır. Eğer başarıya ulaşılsaydı, bugün bilinenin aksine farklı bir bilgi üzerinde zorunsuz oluşmuş bilgi ileri sürülüyor olabilirdi.

Mevcut kodların *Gensel Devinim* 'i sürekli bir biçimde sürüp gider. Önce mikro olaylar doğar; bu mikro olaylar zamanla beslenip , farklı tarzda olayları doğurur, sonra bu olaylar çeşitli olgular doğurur ;ve yine bu oluşum sistemi içerisinde ortama hatta ortamlara çok sayıda yeni oluşum künyesi ve etkiselliği bırakır. Bu sürekli bir biçimde devam eder.

Tarihi olaylarda nedenlerle sonuçları bağlamında, olayların uzak nedenleriyle uzak sonuçları olduğu gibi; yakın nedenleriyle yakın sonuçları da vardır. Uzak neden ve sonuçlar, Mantıksal olarak uzamsallık sistemini, bize düşündürmektedir Yine olaylarda uzam inceleniminin,onların türdeşlik tespitlerinde başat noktası olacağı kanaati taşımaktayız. Uzamsallığı tespit edilen olayların çıkış noktası ve vardığı sonuçlar iyi irdelendiğinde artık olayların *Biraradallığı*'nı konuşmak gündeme gelecektir. Olayların *biraradallığı*, onların

---

*Contingance yani zorunsuzluk düşüncesinin yeni tarih tasarımlarının düşünülmesinde bir etken olacağı tarafımızdan da düşünülmektedir.

³⁰Findly,a.g.e, s. 138

evrenselliği anlamına *içkin* değil; aksine bu durumları evrenselliğe *aşkındır*.

Tarihi olaylarda bir düzen vardır. *Gensel Devinim* zinciri içinde meydana gelen olay sistemleri, meydana getirildikleri *Miko-Kod*'un etkileştiği çevrenin , sosyal hayatın, vs daha bir çok modülün etkisini taşırlar. *Miko-Kod*'lar her çevrede aynı gelişim ve dönüşüm etkiselliğini yakalayamazlar. Bazı çevreler ve içine girilen yaşantı biçimleri mevcut *Mikro-Kod*'ları geliştirip dönüştürürken bazıları geriletir.

Örneğin Türkler'in Müslümanlığı kabulüyle İslam dairesine girmeleri onların bilinçlerinde ve yaşantılarında taşıdıkları kodları geliştirip güçlendirip farklı yönlere yönlendirecek devinime yol açmışken ; yine aynı Türkler'in Hıristiyanlığı yada Museviliği benimsemeleri mevcut kodlarda atalet doğurmuştur. Ama bu durum o kodun silinmesi anlamında değildir. Sadece mevcut devinimden uzak modifik resesifliğe (*çekinik karaktere bürünme*) dönüşmüştür. Bu resesifleşen kodların uygun ortamda yine ön plana geçmeleri söz konusu olabilecektir. Örneğin *Türk Cihan Hakimiyeti ideali*, Türk bağımsızlık *Mikro-Kod*'unun, dışsal çevreyi kendi üslubunda inşa etme modelinin gelişmiş ve dönüşmüş halidir.

Genel olarak bir *Mikro-Kod* insan zihniyle, toplum bilinciyle, topluluk psikolojisiyle, kültürle, demografik etmenlerle ve coğrafya gibi birçok etmen ile heran ilişki içindedir. Bu Kodlar çatışma anlarında yada alanlarında çekinik yani resesif kalırlar.

Mikro -Kod kozmosta hazır halde bulunmaz. En genel anlamında onun fabrikası , tarihinde lokomotifi olan insandır. Fakat bu duruma rağmen *Mikro-Kod*'lar topyekün insanın imzasını taşımazlar. İnsanın doğayla mücadelesinin film karelerinde bu kodlar da bulunur. İşte *Tarihte Neler Oldu*'nun film kareleri kuşkusuz bu kodlarda saklıdır.

Olay, *Şeyin* özüdür. Biline-bilirlik işaretleri, *Şeylerin* bilgi değergamlarını ortaya koyarlar. Bilinebilmez olan yoktur. Ama bizi ona götürecek uzamlar kaybolmuş olabilir. Olaylarda nihailik de yoktur; Nihai hal, bir olayın en son merhalesi olarak düşünülse bile bu andan itibaren yine binlerce *Mikro-Kod* yayıp güçlü bir devingenlikle dışsala yayılım gösterirler. Örneğin Fransız İhtilali, mekansal olarak Fransa'da vuku bulmuşsa da ; uzamsal olarak Türkiye'de bile yankılanmıştır. Demek ki *MikroKod* , mekan ve uzamla'da ilgilidir.

Tarihte suje ve obje vardır. *Mikro-Kod*'un varlığı ve devinimi zorunlu olacaklığı (Contingance) getirmez. Eninde sonunda olmayı da getirmez. Olay hiç olmayabilir. Ama uygun koşul oluşuyorsa mevcut olabilirliği yükseltir. Zorunsuzluk (Contingance) bir gerçeklikse olguya ait bir gerçekliktir. Bu husuta Zorunsuzluk'u (Contingance) belki mantiki uzam desteklemektedir; ama onun *öyle* olabilirliği ; *olmuş*'a türdeş göstermesi, gerçekliğin farklı bir oluşu, olabilir kılmasıdır. Bu durum ise tamamen *Mikro-Kod* esasının yapılarıdaki taşınması ve olay gerçekleşiminin ifadesi olabilir.

Hülasa Tarihi olaylarda *Mikro-Kod* sorunsalı, Zorunsuzluk'a (Contingance) ters düşmez; ve bir çok eklektik yönüyle Tarihi olaylarda Zorunsuzluk faktörü, *Gensel Devinim*'in

sürekliliğini akla getirir. Zira *Contingance* zorunlu halleri olumsuzlar, olayların tabi akışkanlığı onların tabiatıyla ilgilidir. Kesinlikle *öyle* olacak sistemini bu kompleks etmenler bitirir. Her yapıda zorunluluk mümkün olsaydı Tarihte “irade” etmeni sıfırlanırdı. Gezip-yaşayan, yapan – eden, fiili irade sahibi insan başlı başına bir Tarih olduğu için ve olaylarda baskın olarak etkisi bulunduğu için , olaylar *öyle* olacak zorunluluğunu taşımazlar. Ayrıca, olayların nihai durumsallığı onların katiyen *öyle* olacak sisteminden bağımsızdır. Beşeri, siyasi, sosyal, psikolojik, iklimsel vs. etmenlerden doğup insan akılsallığıyla bir tözsel bir uzam kazanan *Mikro-Kod*, Zorunsuzluk’un (*Contingance*) mümkünlüğünün bir delili sayılabilir

5-GENSEL DEVİNİM'DE OLAYIN OLUŞUM BİÇİMİ VE ZAMAN KAVRAMI

Tarihi olaylar, mantıki olarak birbirine koşut yada öncül olan *Mikro-Kod*'ların çarpışmaları yada simetrik çakamlarıyla oluşabilirken ; bazı görüşlere göre onların oluşumunun tez, antitez çarpışmasına dayandırılarak açıklanması bize göre pek tatmin edici gelmemektedir. Ama etkili olan sebepler yada eşdeğişle illiyetler olayların kimliğine içseldir. Bu içsellik , söz konusu olaya rengini veren *Mikro-Kod*'un izlerini taşır. Olaylar , zamanın akış yönünde meydana gelirler. Bir olay içinde beşeri, sosyal , siyasal, psikolojik vs. künyeler vardır. Bu künyelerin incelenmesi yapılacak olursa , olay, kendisini oluşturan etmenlerin dokularına ayrılabilir. Olayın dokuları, onu meydana getirir ve yapısını belirler. İşte bu durumda bize zamanın bu hareketlilikte konumu sorulabilir ki biz, zamanın konum olarak bu durumda mevcut künyeye içsel olmayıp dışsal olduğu düşüncesindeyiz. Ayrıca zaman, olayın hem içinde hem dışındadır.İçindeki zaman (İÇ ZAMAN) bilinen zamandır; oysa dıştaki zaman(DIŞ ZAMAN) bilinmeyen yada başka bir deyişle *zamansız zamandır*. Olay dokularında , onlara *Mikro-Kod*'larla taşınan iç zaman eğilimleri vardır. İç zaman, bir olayın oluşumunda ve olgunlaşmasında etki gösteren zamandır. Dış zaman ise bir olayın dışındaki zaman olup, onun oluşumundan sonraki zamandır. Buna, Tarihte kontrol edilemeyen zaman da denilebilir.Burada kontrol edilemeyen zaman derken bilinmeyen yada bilmenin başarılamadığı veyahut bilgisine ulaşılamayan zaman akla gelmelidir.

SONUÇ

Tarihi Olaylarda *Gensel Devinim* anlatımı bir hipotez olarak bilimsel teoriye dönüşmeye muhtaçtır. Geçmişte varolmuş şeylerin, sonuçlarının bu günde yaşadığı ve gelecekte çok farklı biçimlerde yaşayacağı zannımızca söz konusudur.

Gensel Devinim sistemi ile aslında ne siyasi olayları ne de sosyal olayları birbirinden üstün görüyoruz. İnsanla alakalı her şeyin tarihin yapısı içerisinde olması hasebiyle ve onun adeta sarıp sarmalayıcısı olan zamanın da varlığı ile bir sürekliliğin söz konusu olduğunu ifade etmek düşüncemizin en önemli taraflarından birini oluşturmaktadır.

Zorunsuzluk yani Contingance ise herhangi bir şeyin kesinlikle *öyle* yada *böyle* olacağı durumunun olmadığını ifade eder ki, *Gensel Devinim*, zaten mevcut süreklilik içerisinde insan aklına da büyük değer verdiği için Contingance ile kesinlikle uyumsuzluk göstermez. Süleyman Hayri Bolay'ın Felsefe ve Tarih Kongrelerinde ısrarla bu kavram üzerinde durması boşuna değildir. Ve Tarih'te Zorunsuzluk imgelemine yeni Tarih anlayışları üzerinde tıpkı *Gensel Devinim* hipotezinde olduğu gibi etkilerinin olacağı şüphesizdir.

Tarihi olaylarda oluşum sistematığı, onların kökenlerinde yatar. Olayları irdelemek, onların oluşum künyelerine yani Kodlarına inmek olur . Tarihin yapıtaşısı olan olaylar, belki Tarihin sadece bir yönünü oluşturmaktadır; ama insan hayatını etkileyici dinamizme sahip olmaları ve toplumsalla ilişkili yönleri onları bizim açımızdan önemli kılmaktadır. İşte Tarihteki bu *Gensel Devinim* sistemi, *Mikro-Kod*'larla taşınır. Söz konusu kodların belli zaman içinde taşınarak olgunlaşması ve çevresel, iklimsel, kültürel, dinsel, psikolojik, sosyolojik vs daha birçok etmenle çok geniş alanlara yayılarak olayları oluşturması sözkonusudur.

Unutulmuş, kültürel, sosyolojik ve antropolojik , psikolojik vs. toplumsal genomların durumu ve hareketi, bilinmeyen içerikte yatar. Bu, dilde, inançta, efsane'de dahası çeşitli normlarda bile yer alabilmektedir. Mesala *1915 Çanakkale Savaşları, yüzyıllardır sinmiş ve resesifleşmeye yüz tutmuş hatta son dönemde atalete uğramış Türklük ve bağımsızlık genomunun dışarı çıkarılmasıdır*. Eğer dışarı çıkarılmasaydı bu denli başarı sağlanamazdı. Zaten Türklük hafızasında var olan, Findley'in tabiriyle dokunmuş halılarda motif motif yeralan bağımsızlık kodu dışarı çıkarılınca söz konusu olay (Çanakkale Savaşı) yaşanmıştır. *Ve yaşanan Çanakkale Savaşları, Türk Kurtuluş Savaşı'nada prototip olmuştur*. Yine Hilmi Ziya Ülken'in bu konudaki şu saptaması ilginçtir: *İçtimai ırkın taşıdığı sosyo-biyolojik yetenekler içtimai veraseti teşkil eder. İçtimai ırkta biyolojik ve ruhi olaylar, sebep-sonuç zinciri içinde kenetlenmiş halde bulunur. İçtimai ve sosyolojik değişimler , sosyal olayların kendine göre yorumlanmasını sağla r³¹ ifadesi Gensel Devinimde süreklilik esasının başka bir yorumudur.*

³¹ Ülken, *Veraset ve Cemiyet*, s. 209, 211

Kimi cemiyetler bazı olaylarda çok söz sahibi iken; kimileri daha geri planda kalmışlardır. Örneğin 14 ve 15. yy'larda Türkler, Osmanlı Devleti ile dünya olaylarında söz sahibi iken; 18. ve 19. yy'larda Avrupa Ülkeleri daha çok söz sahibi pozisyonuna yükselmiştir. Ama *Gensel Devinim'in* kesintisiz bir süreç oluşu ve yapılara taşınan Kodların kimi zaman Tarihi adeta tersine çevirdiği de unutulmamalıdır. Bugün birçok sahada söz sahibi gibi düşünülen Batı'nın bir *Gensel Devinim'e* uğrayarak herhangi bir konuda çok önceki bir durumuna gerisin geri dönüşebileceği içten bile değildir. Yine *Gensel Devinim'in* bir zamanların Türkistan'da rasathane kurarak yıldızları inceleyen Uluğ Bey'in bu bilgi mirasını Nasa'dan alıp Müslüman- Türklerle vermeyeceğini kim garanti edebilir? Yada Ünlü Bilgin Tusi'nin yaptığı çalışma kırıntılarının birçok faktöre tutunarak Coğrafi Keşifler denilen gelişmelere ve Kolomb'un başarılarına belirli noktalarda tesir etmesi yine bu genomların ve *Mikro-Kodların* sürümüdür.

KAYNAKLAR

- 1-BLOCH, Marc;2005,*FeodalToplum*,Çev.MehmetAli Kılıçbay,4.Baskı,Doğu BatıYayıncılık, Ankara
- 2- BRAUDEL, Fernand;1992, *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları,Ankara
- 3- BRAUDEL,Fernand;1996, *Uygurlukların Grameri*, Çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara
- 4- BRAUDEL, Fernand; 2004, *Maddi Uygurluk 1: Ekonomi ve Kapitalizm, Gündelik Hayatın Yapıları XV.-XVIII. Yüzyıllar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara
- 5- BOLAY, Süleyman Hayri; 2006, *Felsefe Dünyasında Gezintiler*, Nobel Yayınları,Ankara
- 6- CARR ,E.H; 1996, *Tarih Nedir?*, Çeviren, Misket Gizem Gürtürk,5. Baskı,İletişim Yayınları,İstanbul
- 7- COLLINGWOD, R.G., 2005, *Tarihin ilkeleri*, Çev. Ahmed Hamdi Aydoğan,Yapı Kredi Yayınları ,İstanbul
- 8- DALE, Stephen, F.; ,2004, *The Garden of the Eight Paradises: Babur and the Culture of Empire in*,Printed in the Netherlands Usa
- 9- FEBVRE, L., 1985, *Başka Bir Tarihe Doğru* ,Çev.: İhan Selimoğlu-Ali Boratav. Tarih ve Tarihçi Annales Okulu izinde. İstanbul
- 10- FİNDLY, C. V; 2008, *Dünya Tarihinde Türkler*, Çev. Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi İstanbul
- 11- GİBB, H.A.R;1988, “Tarih”, İslâm Ansiklopedisi, C. XI. Ankara
- 12- HOBSBAWM,Eric; 1999, *Tarih Üzerine*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- 13- İBNİ Manzur, Lisan’l Arab, Darul Lisan’l- Arabiyye, C. L,Beyrut
- 14- JENKINS,Keith;1997,*Tarihi yeniden Düşünmek*, Çev,Bahadır Sina Şener,Dost Kitab evi Ankara
- 15- KÜTÜKOĞLU, Mübahat; 2014,*Tarih Araştırmalarında Usul*, TTK ,Ankara
- 16- MOLES,Abraham;2002, *Belirsizin Bilimleri - İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji*, Çev. Nuri BİLGİN Y.K.Y. 4. Baskı, İstanbul

17-MUHAMED b. ABDURRAHMAN es-Sahavi (831-902/1427-1492), *el -İ'lân bi't- Tevbih li -Men Zemme Tarih, tahkik ve ta'lik*, Beyrut-Lübnan

18- ÖZBARAN, Salih; 1997, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul

19- TOGAN, Z. V.; 1981, *Tarihte Usul*, 3.Baskı İstanbul

20- TOPSES, Gürsen, Mehmet; 2010, *Toplumsal Olayların Bilimi, Toplum Bilime Giriş*, Anı Yayınları, Ankara

21- ÜLKEN, Hilmi, Ziya; 1957, *Veraset ve Cemiyet*, İstanbul

22- YEDİYILDIZ, Bahaeddin; 1990, *Metodoloji Çağdaş Tarihçilik*, Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu, Elazığ